

Motion till riksdagen 2013/14:So665

av **Annika Lillemets m.fl. (MP)**

Återställ apoteksmarknaden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att skyndsamt lägga fram förslag för att åtgärda de allvarliga brister som finns med försäljning av receptfria läkemedel.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att skyndsamt låta utreda hur det statliga Apoteket AB åter kan ges ensamrätt för försäljning av receptbelagda läkemedel.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att snarast ge det statligt ägda Apoteket AB i uppdrag att utöka tillgängligheten i glesbygden genom exempelvis fler apotek och Apoteket Shop.

Bakgrund

Sverige hade mellan 1970 och 2009 ett monopol på all försäljning av läkemedel. Det var en kostnadseffektiv och säker läkemedelsförsörjning som var tillgänglig för alla. Exempelvis ansåg OECD det vara ett av de mest välfungerande systemen i Europa. Trots detta har det svenska apoteksmonopolet avreglerats i två steg. Den 1 juli 2009 förlorade Apoteket AB ensamrätt på försäljning av läkemedel. Apotek får numera drivas av privata apoteksbolag. Från och med 1 november 2009 får vissa receptfria läkemedel säljas i dagligvaruhandeln.

Regeringens uttalade mål med reformen var ökad tillgänglighet till läkemedel, bättre service och tjänsteutbud, låga läkemedelskostnader, bibehållen kompetens och säkerhet i läkemedelsförsörjningen samt att tillvarata apotekens bidrag till en förbättrad läkemedelsanvändning.

Statskontoret fick i juni 2010 i uppdrag av regeringen att följa upp och utvärdera apoteksomregleringen utifrån målen för omregleringen. I maj 2013

Fel! Okänt namn på

lämnade Statskontoret sin slutrapport, En omreglerad apoteksmarknad (2013:7).

Rapporten pekar på flera allvarliga problem. Apoteksanställda upplever att möjligheterna till kompetensutveckling har försämrats efter omregleringen, samt att de fått mindre tid att ge kunderna råd och stöd vid receptexpedition, vilket riskerar säkerheten. Det finns allvarliga brister vad gäller försäljning av receptfria läkemedel. Vidare talar mycket för att det tidigare statliga monopollet kommer att övergå i ett oligopol med en handfull privata koncerner samt Apoteket AB som alla har vinstmaximering som främsta mål.

Tillgänglighet

Ett av de främsta argumenten för reformen som anfördes av den borgerliga regeringen var ökad tillgänglighet på läkemedel. Den 1 maj 2013 hade 356 nya öppenvårdsapotek tillkommit i landet sedan avregleringen. Ökningen har nästan uteslutande ägt rum i tätorter. Inga apotek har etablerats i glesbygd men sex av de nya ligger i tätortsnära landsbygd. Ett trettiotal av de nya apoteken har etablerats på platser som tidigare saknade apotek. Apoteken har alltså inte blivit fler i glesbygden.

Antalet apoteksombud i landet har minskat under en längre tid. I april 2013 var antalet ombud i landet 704, jämfört med 839 år 2009.

Den totala tillgängligheten till läkemedel har därmed *försämrats*, menar Tillväxtanalys i sin slutrapport om apoteksomregleringen (Geografisk tillgänglighet till läkemedel – En analys av omregleringen av apoteksmarknaden, december 2012), genom färre apoteksombud som till exempel bensinmackar och livsmedelsbutiker. Dessutom har många människor i glesbygd en redan sårbar situation då restiden ofta är lång till det näst närmsta apoteket.

En reell ökning av tillgängligheten hade däremot kunnat uppnås, inom ramen för apoteksmonopolet, genom att ge det statliga Apoteket AB direktiv om utökade öppettider, fler försäljningsställen och inrättande av fler Apoteket Shop. Redan innan avregleringen kom kritik från olika håll såsom Pensionärernas Riksorganisation (PRO) och Riksförbundet för social och mental hälsa (RSMH). De befarade att den uteblivna samordningen mellan olika apotekskedjor riskerade att göra det krångligare och därmed svårare för vissa kundgrupper att hämta ut receptbelagd medicin. Denna kritik aktualiserades under 2011 och handlade då bland annat om problem för människor med kroniska sjukdomar att få ut receptbelagda läkemedel.

Statskontoret skriver i sin rapport att det, med utgångspunkt från bland annat apotekspersonalens och konsumenternas upplevelser, bedömer att tillgängligheten till läkemedel inom 24 timmar har försämrats efter omregleringen.

Tillväxtanalys konstaterar i sin rapport att tillgängligheten till receptfria läkemedel ökat markant sedan försäljningen tilläts utanför öppenvårdsapoteken. Hälften av försäljningsställena har startats i områden med en mycket hög tillgänglighet till tätorter.

Numera kan butiker, tobaksaffärer och bensinmackar sälja receptfria läkemedel utan granskning eller prövning. Det räcker att handlaren skickar in en anmälan. Det handlar om mediciner som till exempel värktabletter och näs-spray som får säljas av butikspersonal utan farmaceutisk utbildning. Kravet är att kunden har fyllt 18 år. Handlaren får inte sälja läkemedlen till minderåriga. Det ska skyltas om åldersgränsen och det finns också särskilda bestämmelser för exponering, exempelvis att läkemedlen måste förvaras åtskilda från andra varor. Därtill åtar sig säljaren att följa ett egenkontrollprogram.

Läkemedelsverket har fått rollen som övergripande tillsynsmyndighet medan de enskilda kommunerna har fått ansvaret för kontrollen av att regelverket efterlevs. Kommunerna ska rapportera funna brister till Läkemedelsverket som har sanktionsmöjligheter såsom föreläggande, förbud och polisanmälan.

Mycket talar för att den totala försäljningen av receptfria läkemedel är på väg mot rekordnivåer och att detaljhandeln tar allt större marknadsandelar.

Läkemedels- och patientsäkerhet

Bland de argument som anfördes av den nuvarande regeringen för avregleringen fanns inget om höjd läkemedels- eller patientsäkerhet, eller förbättrad folkhälsa. Emellertid har resultaten inte låtit vänta på sig genom olika försämringar. Under 2012 rapporterades om receptfria värktabletter som hade blivit det vanligaste självmordspillret, särskilt bland unga kvinnor, och hur handlare bröt mot lagen genom att sälja läkemedel till ungdomar under 18 år. Statskontoret skriver att många kommuner inte är tillräckligt aktiva i sitt kontrollarbete kring försäljningen av receptfria läkemedel och att man ”ser allvarligt på bristerna i kommunernas kontrollarbete, i synnerhet med tanke på de avvikelser som har observerats i försäljningen”.

Vidare har Statskontoret ur en enkät till apotekspersonal funnit att mer än hälften upplever att förutsättningarna för att göra korrekta receptexpedieringar har försämrats efter omregleringen. Mer än hälften upplever också att förutsättningarna för att ge information och rådgivning om läkemedel och egenvård har försämrats. Några förklaringar som lyftes fram var ökad arbetsbelastning, fler arbetsuppgifter samt krav från apoteksledningen på merförsäljning och att expedieringar inte bör ta för lång tid.

Såväl Konsumentverket som Statskontoret har gjort konsumentundersökningar som visar att konsumenterna idag är mindre nöjda med apotekens rådgivning om läkemedel jämfört med hur det var före omregleringen. Bland annat noteras en markant ökning av antalet kunder som inte får sina receptbelagda läkemedel inom 24 timmar och fler kunder anser att personalens kunskaper har försämrats.

Sex av tio apoteksanställda som svarade på Statskontorets enkät uppgav att möjligheterna till kompetensutveckling har försämrats efter omregleringen. Statskontoret bedömer att ”de observerade bristerna på längre sikt kan innebära risker för kompetensen och säkerheten på apotek, om de inte åtgärdas”.

Fel! Okänt namn

Gör om, gör rätt!

Mot bakgrund av de ovan beskrivna problemen är det angeläget att återställa apoteksmarknaden till hur den fungerade innan omregleringen 2009. En fungerande infrastruktur för att förse människor med rätt läkemedel när vi behöver är bokstavligen livsviktig.

Nytan av att enkelt kunna köpa receptfria läkemedel på andra ställen än apotek måste vägas mot risken att människor i en sårbar och utsatt situation alltför lätt kommer över en livsfarlig mängd värktabletter. Solidariteten bör väga tyngre än bekvämligheten. Därför bör försäljningen av receptfria läkemedel i handeln stoppas och apoteken åter ges ensamrätt till försäljning. Den minskade tillgängligheten bör så långt möjligt kompenseras genom att apoteken åläggs att ha öppet längre och genom insatser för fler apotek och apoteksombud i områden där sådana nu saknas. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening.

Vinst- och marknadslogik styr mot de problem som rapporteras av apotekspersonalen och redovisas i Statskontorets rapport. Den är direkt olämplig på detta område. Personalens tid ska inte upptas av att sälja smink och annat som lika väl kan köpas någon annanstans. De måste få fokusera på att hjälpa medborgarna med läkemedel och egenvård. Det är inte heller klokt att bygga ett system som gör det lönsamt att spara in på kompetensutveckling för apoteksanställda. Det bör därför skyndsamt utredas hur det statliga Apoteket AB åter kan ges ensamrätt på försäljning av receptbelagda läkemedel. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening.

Det statligt ägda Apoteket AB bör snarast ges i uppdrag att utöka tillgängligheten i glesbygden genom exempelvis fler apotek och Apoteket Shop. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna som sin mening.

Stockholm den 4 oktober 2013

Annika Lillemets (MP)

Valter Mutz (MP)

Stina Bergström (MP)